

NÉMETH PÉTER

Ismeretlen Szatmár megyei falvak a középkorból*

A középkori magyar település- és birtoklástörténet megírásához még ma sem áll rendelkezésre teljes körű adattár. A Pápai Tizedjegyzékkel (1332–1337) záródó Árpád-kori történeti földrajz – bár eljutott a megyék P-betűvel kezdődő soráig¹ – éppen az adatokban gazdag, Dunántúl nagyobb részét kitevő vármegyékkel (Somogy, Sopron, Vas, Veszprém és Zala) adós, míg ÉK-Magyarországon egy szorosan összefüggő tömbbel (Zemplén, Szabolcs, Szatmár és Szolnok). Ugyanakkor éppen az utóbbi megyékre nézve Csánki hatalmas adatgyűjtése² a „legsoványabb”, így birtoklás- és településtörténeti összefüggések levonására alkalmatlan.

Bár Maksay Ferenc könyve³ ezen hiányt egy megyére nézve szűkítette, munkájának a hangsúlya a népiségtörténetre, az 1526-ig előforduló földrajzi- és jobbágynévekre, s ezeken keresztül a lakosság nemzetiségi összetételére esett, igazolandó a magyarság primátusát a középkorban. Következtetései ma is megállják a helyüket, azonban mind a Berettyó-, mind pedig a Kraszna-, a Szamos- és a Tisza-völgye sokkal sűrűbben volt lakott, mint azt adattára mutatja.

A középkori Szatmár megyére vonatkozó adatgyűjtésem azzal a céllal kezdődött, hogy Mező Andrással közösen írott könyvünknek⁴ egy átdolgozott kiadása szélesebb történeti forrásbázison nyugodjék. A munka során azonban rá

* Előzménye: NÉMETH PÉTER: Ismeretlen Szatmár megyei falvak a középkorból. Névtani Értcsítő 1999. (a továbbiakban: NÉMETH 1999.) 63–65.

¹ GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. (a továbbiakban: ÁMTF) I–IV. Bp. 1963–1998.

² CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. (a továbbiakban: CSÁNKI) I–V. Bp. 1890–1913.

³ A középkori Szatmár megye. Bp. 1940. (a továbbiakban: MAKSAY)

⁴ MEZŐ ANDRÁS–NÉMETH PÉTER: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helynévtára. Nyíregyháza 1972.

kellett jönnöm, hogy a trianoni határokkal kettévágott megye egyik – ma Magyarországhoz tartozó kisebbik – felének múltja elválaszthatatlan a másiktól. Az így kiterjesztett – s az időben a XV. század első negyedéig eljutó – gyűjtésemből azoknak az eltűnt falvaknak a csokrát nyújtom át az ünnepeltnek és az olvasónak, amelyek Maksay Ferenc sokat forgatott, nélkülözhetetlen könyve adattárából valamilyen okból kimaradtak.

Maksay a Piricseiek Almás pusztáját Bakta(lórántháza) környékén keresi. Valóban, volt ott is egy Almás falu,⁵ amely a XV. század elejére néptelenedik el, azonban Szatmár megyében nem is egy, hanem két Almás volt. Az egyik Almás 1364-ben tűnik fel, amikor [a Kaplony nb.-i] Vetési Péter fiai: Pál és Lőrinc birtokaikon megosztottak. A néptelen helység földjét ekkor a vetési jobbágyok művelték, É-i része Pálé, a D-i Lőrincé lett.⁶ Időközben benépesült, mert 1420-ban Csáki István tiltakozik Vetési Jakab itteni jobbágyainak pusztításai miatt.⁷ 1435-ben Vetési Ambrus fiai: István, György és Mihály, valamint Vetési János fia: Miklós birtokaikon, így a Szatmár megyei Almáson is egyenlően megosztottnak.⁸ Vetéssel volt határos,⁹ annak határába olvadt.¹⁰ A másik Almás (1404: *poss. Almas ... in C-u Zathmariensi exist.*)¹¹ 1404-ben tűnik fel, amikor Bogáti (Szabolcs m.) Fülöp özvegyét e birtokba is beiktatják. Ő Piricsei Benedek fia: István (1409–11 között udvari ifjú)¹² nővére volt, akiket és leánytestvérüket – Apáti (Szabolcs m.) Kapolcs fia: Imre feleségét – 1412-ben iktatják Almás

⁵ NÉMETH PÉTER: A középkori Szabolcs megye települései. Nyíregyháza 1997. 21.

⁶ Documente privind istoria Romîniei. Documenta Romaniae historica. Veacul XIV. C. Transilvania. I–XII. Bucureşti 1953–1985. (a továbbiakban: Doc. Trans.) XII. 236. sz.

⁷ Leleszi konvent országos levéltára. Acta annorum. (a továbbiakban: LO AA.) nr. 79.

⁸ GÉRESI KÁLMÁN: A nagy-károlyi Károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. I–V. Bp. 1882–1897. (a továbbiakban: Károlyi) II. 155.

⁹ CSÁNKI I. 470.

¹⁰ BAGOSSY BERTALAN: Szatmár megye története. Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye. Bp. [1900.] 167.

¹¹ Leleszi konvent országos levéltára. Statutoria. (a továbbiakban: LO Stat.) B. nr. 560.

¹² ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Bp. 1996. (a továbbiakban: ENGEL) II. 198.

birtokába.¹³ 1419-ben Nagypiricsei Benedek fia: István végrendelkezik nővére: Klára és Apáti Kapolcs fia: Imre leányai: Zsuzsanna és Klára javára többek között e birtokról is. Piricse határába olvadt.¹⁴

András. A Csák nembeliek birtoka volt. 1391-ben az idevaló [Dombói János fia] Demeter nevében tűnik fel, aki Olcsva és Dobos határperében megyebeli tanú (1391: *Dem. de Andreasfalva*).¹⁵ 1431-ben Darahi Jánost és Lászlót iktatták e birtokba is.¹⁶ 1485-ben egy Börvelyen, 1493-ban egy Madán élő jobbágy származott innen.¹⁷ Helyét nem ismerjük, a Szamos mellékén kereshető.

Maksay Szatmár megyéből három Apátit sorol fel, pedig volt egy negyedik is (1368: *ad mon. Sarvar pertinenti Apati*),¹⁸ amelyről 1368-ban mint Sárvar-monostora tartozékáról emlékeznek meg. Ám ez nem azonos a mai Olcsva-apátival mint Maksay vélte! Pontos helyét egy 1371-es, Dobos és Olcsva közötti határjárásról szóló oklevél adja meg, eszerint a Szamosnál, a Farkasverem nevű helyen négy birtok: Dobos, Dég, Akol, Tehnye és Apáti föld (*t-e ad mon. Saravar pertinenti Apaty voc.*)¹⁹ határai szögelnék össze. Szamosszeg határába olvadt,²⁰ közelében a *Farkas Szeg* és a *Farkas Zug*.²¹

Arteusteleke. Névadója az 1260 körül élt Rohodi Arteus (*Nic. f. Arthaus*),²² akinek unokája, Miklós fia: László 1339-ben [a Szentemágócs nb.-i] Kölcsei Dénes fiaitól: Jánostól, Jakabtól, Andrástól, Mihálytól és Miklóstól bírói úton

¹³ BORSÁ IVÁN–MÁLYUSZ ELEMÉR: Zsigmondkori oklevéltár I–VI. Bp. 1951–1999. (a továbbiakban: ZsO) III. 1640. rcg.

¹⁴ JAKAB LÁSZLÓ–KÁLNÁSI ÁRPÁD: A nyírbátori járás földrajzi nevei. Nyírbátor 1987. (Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 3.) (a továbbiakban: JAKAB–KÁLNÁSI 1987.) 371.: *Almás-dűlő, Almás-hegy*.

¹⁵ Károlyi I. 450.

¹⁶ LO Stat. D-241.

¹⁷ MAKSAY 119.; LO AA. nro. 17.

¹⁸ DI. 2994.; MAKSAY 110.

¹⁹ Károlyi I. 322.

²⁰ *Apáti*. PESTY FRIGYES helynévgyűjtemény. (a továbbiakban: PESTY) Országos Széchényi Könyvtár, Bp.

²¹ Uo.

²² Századok 1875. 470.

akarja a leánynegyedet megszerezni.²³ Maga a település 1335-ben tűnik fel az idevaló Domonkos fia: Lőrinc nevében, aki egy napkori (Szabolcs m.) lólopás ügyében tanú. Vele együtt utazó társai tyukodi, simai, gyügyei, urai, tyukodi, pályi és a Külső-Szolnok megyei Hatvanból való nemesek voltak (1335: *Laur. f. Dom-i de Artheustheluky...in C-u de Zathmar*).²⁴ Ugyanő 1347-ben Szalóka és Eszeny (Szabolcs m.) közötti peres föld ügyében tanúskodik (1347: *Laur. f. Dom-i de Artheus Teluke de C-u Zothmar*).²⁵ Atya határába olvadt.²⁶

Babod. Nem ismerjük keletkezésének körülményeit, ezért az is elképzelhető, hogy egy korai Szamos-parti település bukkan fel más néven a XVI. század elején. Ugyanis *Babod* falu csak 1523-ban tűnik fel az idevaló András nevében (1523: *And. de Baboth*),²⁷ akit Kak egészébe és Szentmárton részbirtokába iktatnak. Ugyanő Bátori Andrásnak Perényi Gábor ellen a dézsmasértések erőszakos elvitele és elosztása miatt indított perében nemesként tanú. Egy évvel később egy kaki jobbágynev utal származási helyére (1524: *Babuti*).²⁸ Óvári határába olvadt.²⁹

Baromlak. Maksay egy *Baromlak* nevű települést ismer, a Károlyiakét, pedig kettő volt belőle a középkori Szatmárban. A másik 1421-ben tűnik fel (1421: *poss. Baromlak*),³⁰ amikor Dengelegi László leányát, Zsuzsannát sógorai, a Szakolyiak e birtokból is kielégítették. 1502-ben peterdi (Bihar m.) János fia: János eladja a Szabolcs megyei Gelsén lévő részét és a Szatmár megyei Szalmad és Baromlak pusztáját 222 aranyforintért Magyi (Szabolcs m.) Pál országbírónak.³¹

²³ Levéltári Közlemények (a továbbiakban: LK) 1946. 56., 2. reg.

²⁴ NAGY IMRE–NAGY GYULA: Anjoukori Okmánytár I–VII. Bp. 1878–1920. (a továbbiakban: AO) III. 150.

²⁵ A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII. Pest–Bp. 1871–1931. (a továbbiakban: Zichy) II. 279.

²⁶ PESTY: *Kis Arczius, Nagy Arczius*.

²⁷ LO Stat. B-61; Dl. 71187.

²⁸ LO AA. nr. 55.

²⁹ PESTY: „*Babod* a rege szerint hajdan falu volt, most szántóföld és kaszáló, falu voltát e helyen található cserép darabok igazolják.”

³⁰ Zichy VIII. 26.

³¹ LK 1946. 69., 31. reg.

Ez az a Baromlak, amely Fényes szerint³² Vasvári mellett feküdt. Nyírgelse határába olvadt.³³

Bászna volt a neve annak a településnek, amely 1322-ben [a Balogsemjén nb.-i] Ubul fia: Mihály fia: István birtokaként tűnik fel (1322: *poss. Bachma*),³⁴ s amelyet a hermánszegi és jánki népek elpusztítottak. A rokon Lengyel János két évvel később azért tiltakozott, mert két idevaló jobbágyát, Istvánt és Pétert a szamoszegi népek elfogták, s egy hétig fogva tartották, míg Ádámot megsebesítették (1324: *St. de Bacna et Pet. de eadem*).³⁵ 1357-ben Panyolai Péter fia: János és testvérei: László és Lökös tiltják [György fia:] Mihály, az erdélyi sókamarák ispánja szamoszegi jobbágyait e birtokuk használatától is.³⁶ 1391-ben Péter fiait: Lászlót és Jánost idevaló nemeseknek mondják (1391: *Lad. et Jo. fi Petri de Boznan*),³⁷ akik mint Olcsva szomszédai, Dobos és Olcsva határperében [Károlyi] Merhard fia: András javára tanúskodnak. Szamoszeg határába olvadt,³⁸ a Szamos szabályozása előtt Panyolához tartozott.

Becs. Sem Szamosbecs, sem Tiszabecs nem tartozik az ismeretlen falvak közé, mégis tárgyalnunk kell a rájuk vonatkozó adatok szétválasztása miatt. Tiszabecs neve 1181-ben tűnik fel (1181/1288/1366/XV. sz.: *cum Bechy*),³⁹ amikor a cégényi monostor 4 összefüggő prédiának (Cseke, Gebusa, Milota és Túr) határjárását itt kezdik meg. 1334 előtt a [Gutkeled nb.-i] Várdaiaké (1334: *poss. Bech, in C-u Zathmar*),⁴⁰ akik közül Aladár fia: Pelbárt és László fia: János 1334-ben az egri káptalan előtt titokban kijelentik, hogy Szabolcs megyei birtokaik elpusztítójának, [Druget] Vilmos [ungi és zempléni] ispánnak Becset visszaadták,

³² FÉNYES I. 95.

³³ Hnt. 1902. 175: *Baromlak tanya*.

³⁴ A nagykállói Kállay-család levéltára I–II. Bp. 1943. (a továbbiakban: Kállay) I. 147. reg.

³⁵ AO II. 136.

³⁶ Kállay II. 1206., 1210. reg.

³⁷ Károlyi I. 450.

³⁸ KÁLNÁSI ÁRPÁD: A mátészalkai járás földrajzi nevei. Debrecen 1989. (Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 4.) (a továbbiakban: KÁLNÁSI 1989.) 509.: *Bászna*.

³⁹ BORSA IVÁN–SZENTPÉTERY IMRE: Az Árpád-házi királyok oklevelcinek kritikai jegyzéke I–II. Bp. 1923–1987. (a továbbiakban: Reg. Arp.) 133. reg.

⁴⁰ Zichy I. 421.

mert félnek az országból való kiűzetéstől. Maksay szerint várát 1364-ben említik,⁴¹ ez azonban a másik Becsre vonatkozik.⁴² 1417-ben az Ugocsa megyéhez számított becsi sókamarából számtalan sókockát elloptak – ez Becs és Újlak (Ugocsa m.) lakói előtt jól ismert volt –, mialatt Magyarfalvi (Ugocsa m.) Illést, a máramarosi sóalispánt Ozorai Pipó temesi ispán és a királyi kamarák legfőbb ispánja fogságban tartotta.⁴³ 1427-ben a Tiba-leszármazott Gacsályi Elleus fia: László és fiai: Miklós és Gergely itteni birtokrészét is Kusalyi Jakcs István özvegye és fiai: Mihály és László ellenében Gacsályi Tamás fia: Tamásnak ítélik.⁴⁴ Tiszabecs tehát Gutkeled-birtok volt.

A másik Becs: Szamosbecs 1334-ben tűnik fel, amikor az erdélyi püspökség ugocsai főesperessége alá tartozó egyházának Tamás nevű papja az 1334. évi I. részlet fejében 6 garas, a II. részlet fejében 20 dénár pápai tizedet fizetett.⁴⁵ Királyi birtok volt, várral együtt, ennek egyetlen említése 1364-ből (*castrum regium Bech*),⁴⁶ amikor Senyét hozzácsatolják. 1364–68 között I. Lajos király a Drágfiak őseinek adta, 1381-ben Balk vajda már innen címezteti magát (*Balk woywoda de Bech*).⁴⁷ 1409-ben Csáki György kapta meg a település felét,⁴⁸ de kérdés, hogy be tudta-e magát iktattatni, mert 1424-ben bélteki Balk fia: Sandrin fiai: János és László, valamint Balk testvére: Drág fiai: György és Sandrin e kastélyhellyel is rendelkező birtokukat megfelezik egymás között (1424: *p. Bech cum loco castelli*).⁴⁹ Ez a kastélyhely azonos a korábbi királyi vár helyével.

⁴¹ MAKSAY 115.

⁴² ENGEL I. 275.

⁴³ ZsO VI. 1164. reg.

⁴⁴ LO AA. nr. 20.

⁴⁵ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Series I. Tom. I–IV. Bp. 1885–1891. I/1. 121., 135.

⁴⁶ MAKSAY 115.

⁴⁷ LO AA. nr. 10.

⁴⁸ LO Stat. C-182.

⁴⁹ LO Stat. D-197.

Bence. A település 1314-ben tűnik fel (1314/1499: *t. Bencb*),⁵⁰ amikor a Gutkeled nb.-i Tiba fia: Mihály mester és fia: István, valamint Mihály testvérei: Péter, László, János és Tamás örökölt birtokaikon, így Bencén is megosztoznak. Ugyanakkor Agna, Pócsa és Kosmonta birtokok határait bejárják. A határjárás e földnél, Agna és Pete földek szomszédságában kezdődik. 1341-ben Jánkkal volt határos. Gacsály határába olvadt.⁵¹

Besenyő. Keleti, török nyelvű népesség települése volt Szatmár megye másik Besenyője (1303/1372: *villa Beseneu*).⁵² 1303-ban Mátéi Felicián fia: Hunt ispán végrendeletében – fiúörökös híján – ezt a vásárolt birtokát feleségére, [Tunyogi] Emőcs leányára, Erzsébetre és leányaira: Amfolysra, [Kisjánosi] Szilveszter fia: Tamás feleségére és Bungra, Mikolai Imre feleségére hagyta. 1325-ben Máté határjárásakor már csak liget (*nemus Besseniw*),⁵³ amely a Radalf faluból Kocsordra vezető út közelében fekszik. Mátészalka határába olvadt,⁵⁴ kisebb része a nyírcsaholyi határba esik.⁵⁵

Böszörményteleke. Mohamedán vallású népesség települése volt a tatárjárás előtt. 1364-ben tűnik fel (1364/1367: *poss. Bezermentheleke*),⁵⁶ amikor a szatmári polgárok birtokaként Mátkatelkével együtt a Zsidó nb.-i Szántai (Külső-Szolnok m.) „Adas” Pető Dob és Amac falvai felől meghatárolják. 1406-ban mint Szatmár város tulajdonát – a szatmári polgárok Csedrej nevű földjét Kisgelénestől, másképp Pálfalvától való elhatárolása során – a Vetésiek Újfalú, másképp Gyülvész birtokával közös határúnak mondják.⁵⁷ 1411-ben – amikor [Lazarevics

⁵⁰ Anjou-kori oklevéltár. (a továbbiakban: Anjou-oklt.) III. Szerk. KRISTÓ GYULA. Bp.–Szeged 1994. 857. reg.

⁵¹ PESTY: *Benczehalma*. „A hagyomány szerint a Tatárjárás ideje alatt leölt több magyarokat, ’s illetőleg Benczét is ide temették el.”; KÁLNÁSI ÁRPÁD–SEBESTYÉN ÁRPÁD: A csengeri járás földrajzi nevei. Debrecen 1993. (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi nevei 5.) 165.: „legutóbb 1965–66-ban találtak itt cserép- és téglatörmelék, pénzdarabokat, gyűrűket, stb.”

⁵² Hazai Oklevéltár 1234–1536. Bp. 1879. 178–179.; Anjou-oklt. I. Szerk. KRISTÓ GYULA. Bp.–Szeged 1990. 418. reg.

⁵³ Anjou-oklt. IX. Szerk. GÉCZI LAJOS. Bp.–Szeged 1997. 353. reg.

⁵⁴ KÁLNÁSI 1989. 226.: *Besenyő*.

⁵⁵ Uo. 346.: *Besenyő*.

⁵⁶ Dl. 8006.

⁵⁷ ZsO II/1. 5087. reg.

István] szerb despotát Zsigmond király adományából beiktatják Szatmár és Németi tulajdonába – Szatmár város tartozékként említik (1411: *pr. Bezermen*).⁵⁸ 1609-ben Böszörményteleke földet (*t. Bezermunteleke*),⁵⁹ Újfalú (másképp Gyülvész) birtokot és Gelénes falut külön határúnak, de egy helyen fekvőnek mondják. Vetés határába olvadt.

Cséke. A település 1357-ben tűnik fel (*Dat. in Cheke*)⁶⁰ mint oklevélkiadási hely és a megyegyűlések színtere; 1367-ben (*Dat. in Ceke*),⁶¹ 1368-ban (*in dicto C-u, in villa Cheyke*)⁶² és 1370-ben (*Dat. in Cheke*)⁶³ is itt tartotta üléseit Szatmár megye. 1364-ben [a Csák nb.-i] Darahi Péter fia: Máté Cséke 1/3-át – a saját részét – elörökítette Vajai László fia: Benedeknek [! helyesen: Berecknek]. Ám a rokonság nem engedte a birtokrészt tulajdonába adni, ezért Bereck a következő évben pert indított ellenük. A pert 1367-ben zárta le az országbíró, innen tudjuk, hogy Bereck már 1361-ben be akarta magát iktatni a Szamos folyó melletti birtokba, amely reá a nagyanyjától szállott, de ennek Darahi Csák fia: Miklós és Mihály fia: András fia: Jakab ellentmondott. Az ő javukra döntöttek 1367-ben azzal az indoklással, hogy Cséke mindig a Darahiak, őseik és az ő öröklött birtokuk volt, Vajai Berecket pedig elmarasztalták.⁶⁴ Egy 1364. évi oklevél szerint (*a parte poss.-is Chege*)⁶⁵ Vetéssel volt szomszédos. Óvári határába olvadt.⁶⁶

Dinyeberek. A település 1418-ban tűnik fel (*Lad. f. Bartholomei de Dymyberky*),⁶⁷ amikor az idevaló Bertalan fia: László a Reszegeiek és a Károlyiak,

⁵⁸ GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*. Budae 1829–1844. X/5. 144.; LO Stat. D-231.

⁵⁹ Leleszi konvent országos levéltára. Metales. Szatmár. (a továbbiakban: LO Metales Szatmár) nr. 16.

⁶⁰ Kállay II. 1209., 1215., 1220. és 1241. reg.

⁶¹ Uo. 1569. reg.

⁶² Károlyi I. 292.

⁶³ Uo. I. 315.

⁶⁴ 1361/1415: *poss. Cheyke*. ZsO V. 1262. reg.; 1364/1415: *poss. Cheyke*. ZsO V. 1262., 1281. és 1346. reg.

⁶⁵ Doc. Trans. XII. 263. és 448. sz.

⁶⁶ PESTY: a község K-i oldalán... „Cséke, hajdan a regce szerint falu volt”.

⁶⁷ ZsO VI. 2033. reg.

Vetésiek, Bagosiak, Csomaköziek perében kijelölt királyi ember. Számos közeli helység jöhet számításba, melyek közül az érendrédi *Dinnyés dombja*⁶⁸ a legvalószínűbb.

Dorombos. A település 1390-ben tűnik fel az idevaló András fia: András nevében (*And. f. Andrea de Darombos*),⁶⁹ aki Kőrösi (Középső-Szolnok m.) Miklós fia: Lászlóval és Egri Lökös fia: Péterrel együtt 100 arany ft-ért [a Zsidó nb.-i] Szántai Pető fiainak: Jánosnak és Istvánnak eladja Katol birtokot. Ugyanő 1417-ben kijelölt királyi ember a Meggyesiek és a Vetésiek perében,⁷⁰ hasonlóképp 1422-ben (*And. de Derembos*)⁷¹ Veresmart ügyében a Kóródiakkal, Dobrácsiakkal, Magasmartiakkal, Egriekkel és Darahiakkal együtt. Krassó határába olvadt,⁷² Nagykolcs irányába, a Szamos mellett feküdt.

Ebes. A települést mint az erdélyi püspök birtokát mindössze egyszer, 1282-ben említik (*Item in C-u de Zatmar villa Ebes*),⁷³ amikor IV. (Kun) László király más püspöki birtokokkal együtt csak a püspök joghatósága alá rendeli. Ezt a döntést III. András király 1291-ben megerősíti. A település sohasem volt Szatmár megyei birtok,⁷⁴ valószínűleg az oklevél írójának megyetévesztéséről van szó. Ez esetben a Szabolcs megyei Ebes jöhet számításba. Jakó téved, mert a Szabolcs megyei Ebes még a XIV. században is kismemesi birtokosai kezén volt.⁷⁵ Számításba jöhet azonban az az *Ebes földje*, amelyet Mándy Péter szerint Szatmár város 1609. évi határjárása során említenek.⁷⁶

⁶⁸ PESTY.

⁶⁹ LO AA. nr. 27.

⁷⁰ ZsO VI. 1160. reg.

⁷¹ Lelcszi konvent országos levéltára. Acta Bercsényiana IV-40.

⁷² PESTY: *Dorombos*.

⁷³ Kv. Okl. I. 25–26.

⁷⁴ Így: JAKÓ ZSIGMOND: Erdélyi okmánytár I. Bp. 1998. 391. reg., névmutató: 377.

⁷⁵ Vö. NÉMETH 1999. 68.

⁷⁶ Kézirata PESTY-nél. (a továbbiakban: MÁNDY)

Fazekas (1429: *pr. Fazekas*).⁷⁷ A Csánkinál a Káta nb.-i Csaohlyi család birtokaként feltűnő puszta a *Túzokos* név félreolvasásából keletkezett, ezért törölni kell az adattárakból.⁷⁸

Fornyos (é.n. [1262–1266]: *t. Fornos*).⁷⁹ A település 1262–1266 között, talán 1265-ben tűnik fel, amikor (V.) István ifjabb király Szilitelekkel együtt mint Dénes fiainak a birtokát Fülpös fia: Mikola [a Kemény rokonság őse] ispánnak adja, s a váradi káptalannal az iktatást elvégezteti. A Reg. Arp. helymeghatározása szerint Kolozs megyei föld, Györffy György a Bihar megyei Farnassal azonosítja,⁸⁰ pedig már Szirmay⁸¹ Szatmár megyei földnek tudta oklevél alapján. Valóban, a Csaohlc 1425. évi határjárásában földrajzi pontként feltűnő *Fornasgyakra, Fornasrakattya*⁸² ma is él a túrlicsei határban.⁸³

Gagy. A település 1279-ben tűnik fel megyemegjelölés nélkül (*poss. Gagg*).⁸⁴ Ekkor Tekus ispán fiai: István kucsói bán, László és Dénes, továbbá Bertalan egri prépost, királyi jegyző és testvére: Benedek, valamint [Tekus testvéreinek] Bács ispánnak a fia: János a Gelénes föld miatt köztük folyó perben megegyeztek. Gelénest átengedték a Kaplony nb.-i Jákó fiainak: Jákó királyi pohárnokmesternek és András ispánnak, s e birtokért cserébe [az Aba nb.-i] Lőrinc királyi tárnokmestertől Erdőfalu és Gagy birtokokat kapták. 1366-ban az idevaló, ? fia [a név tollban maradt!]: János és Lőrinc (*Jo. f. Gagy, Laur. de ~*)⁸⁵ mint *communes nobiles* Petri és Vezend, valamint Iriny és Portelek közötti vitás föld

⁷⁷ CSÁNKI I. 491.

⁷⁸ L. pl. HECKENAST GUSZTÁV: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. (Értekezések a történeti tudományok köréből 53.) Bp. 1970. 100.

⁷⁹ Történelmi Tár 1889. 525.; Reg. Arp. 1847. reg.

⁸⁰ ÁMTF I. 616.

⁸¹ Szirmai SZIRMAY ANTAL: Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete I–II. Budán 1809–1810. II. 225–226.

⁸² LO Metales Szatmár, nr. 8.; F. X/6. 747–748.

⁸³ KÁLNÁSI ÁRPÁD: A fehérgyarmati járás földrajzi nevei. Debrecen 1984. (Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 2.) 454.: *Fornyos*; 456.: *Kis-Fornyos*; 457.: *Nagy-Fornyos*.

⁸⁴ NAGY GYULA: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I–II. Bp. 1887–1889. I. 23.

⁸⁵ Károlyi I. 278.

ügyében tanúk. Az 1279-es adat *Gayg*-a nem vonatkozhat az Abaúj megyei Gagyra,⁸⁶ mert annak ismert névalakjai *Gogy* ~ *Gog* voltak. Birtoklástörténeti szempontok sem erősítik meg az odakötést, ugyanis Lőrinc a nemzetség Atyinai-ágának volt a megalapítója, míg Gagy birtokosai a Gagyi-ágé, s elképzelhetetlen, hogy a két, egymástól távoli ág egyik képviselője elajándékozta a másik ág legősibbnek tekinthető birtokát. Ha igaz, hogy Erdőfalu a mérki határba olvadt,⁸⁷ akkor *Gayg*-t is a Dél-Nyírségben kell keresnünk. Az 1366. évi perben a Gagyiakat mihályfalvai (Bihar m.), récsei (Kraszna m.), szentmiklósi, penészleki és dománhidai nemesekkel együtt említik, egy közösségbe tartozóknak a mezőpetriekkel és a vezendiekkal, ezért Gagy is a két megye, Bihar és Szatmár határán kereshető.

Garand. A település a Garand patakról kapta a nevét. A tatárjáráskor elpusztulhatott, mert 1268-ban mint földrajzi pont (*in valle Goronch*)⁸⁸ tűnik fel Vasvári határjárásában. 1339-ben szintén Vasvári szomszédja (~ *Garanch*),⁸⁹ ekkor [a Káta nb.-i] Vasvári Pál fia: Tamás Vasvári faluját határolják meg Garancs, Lázári, Németi, Kisémeti, Micske és Mikola felől. Ezután rövid időre benépesülhetett, mert 1351-ben a [Balogsemjén nb.-i] Nagysejéni (Szabolcs m.) István fia: István mester azzal vádolta Garan(y)-i Jánost (*Jo. de Garan, ~ de Garany*),⁹⁰ hogy az Bazán nevű birtokáról kiindulva az ő Kissemjén birtokán egy jobbágyát megölte, őt magát pedig Szatmár városában meg akarta ölni és egészen Amac faluig követte. A vizsgálat szerint a jobbágyot csak megverte, a többi igaz. 1546-ban a Kak területén fekvő *Garandvölgyét* említik.⁹¹ Kak határába olvadt,⁹² a Batiz, Batizvasvári és Udvari határában található *Garandhát* mindegyike a Garand patakról kapta a nevét.⁹³

⁸⁶ ÁMTF I. 84.

⁸⁷ Vö. PESTY: „Erdő-falu, monda szerént itt hajdan falu volt”.

⁸⁸ Erdélyi Múzeum 1992. 80.

⁸⁹ LO Metales Szatmár, nr. 30.; Anjou-oklt. XXIII. Szerk. PITI FERENC. Bp.–Szeged 1999. 491. reg.

⁹⁰ Kállay II. 1056. és 1076. reg.

⁹¹ LO AA. nr. 31.

⁹² MÁNDY: *Garand*.

⁹³ PESTY.

Gyács. A település 1371-ben tűnik fel, amikor Szabolcs vármegye alispánja és szolgabírái a Debreceni Pál fia: Gergely által [a Balogsemjén nb.-i] Semjéni Lengyel János fia: Lökös Bagos (Szabolcs m.) birtokán elkövetett hatalmaskodás kivizsgálására az idevaló János fia: Mihályt (*Mich. f. Jo-is de Gaicch*)⁹⁴ és Boda (*Bada*) fia: Lackot küldi ki. Nyírgelse és Nyírmihálydi határába olvadt,⁹⁵ a Szatmárba számított Szalmad és Derzs (Kisderzs) közé esik.

Kápolna. A megyében két település viselte e nevet. A másik 1418-ban tűnik fel az idevaló András fia: Tamás nevében (1418: *Thomas f. Andree de Kapulna*),⁹⁶ aki a Vetésiek perében kijelölt ember. A személy azonos azzal az András fia: Tamás tyukodi (*de Kylud, de Kykwd*)⁹⁷ nemessel, akit ugyanaznap jelölnek ki a Vetésiek másik két perében királyi embernek. A település tehát nem azonos a madai nemesek Kápolna birtokával. Talán a nagykarolyi határ⁹⁸ vehető számításba, de állt egy *Kápolna* Érkörtvélyes határában is.⁹⁹

⁹⁴ Kállay II. 1682. reg.

⁹⁵ JAKAB-KÁLNÁSI 1987. 226.: *Belső Gyács*; 232.: *Külső-Gyács*; 292.: *Gyács*.

⁹⁶ ZsO VI. 2291. reg.

⁹⁷ ZsO. VI. 2290., 2292. reg.

⁹⁸ PESTY: „*Kápolnai alsó, ~ felső dűlő.*”

⁹⁹ PESTY: „*Kápolna hegy, melly a nép monda szerint az egykori Kápolna nevezetű község közép-pontját képezte, hol a községi egyház is létezett, melynek romjai máig is láthatók, téglalapja nagy részben még e században szedettet fel.*”